

SALGIN SÜRECİNDE TÜRKİYE’DEKİ YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARININ ACİL UZAKTAN ÖĞRETİM UYGULAMALARININ İNCELENMESİ

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Mehmet YAVUZ¹, Bünyami KAYALI², Şener BALAT³, Selçuk KARAMAN⁴

¹ Öğretmen, yavuz.mehmet21@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6218-232X.

² Öğretmen, bunyami_kayali@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-6419-9088.

³ Öğr. Gör., Bingöl Üniversitesi, senerbalat@hotmail.com, ORCID:0000-0002-9683-1778.

⁴ Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, skaraman@atauni.edu.tr, ORCID:0000-0002-0493-3444.

Geliş Tarihi: 24.08.2020 Kabul Tarihi: 27.10.2020 DOI: 10.37669/milliegitim.784822

Öz: Çalışmanın amacı; üniversitelerin Covid-19 döneminde gerçekleştirdikleri uzaktan öğretim faaliyetlerini ve salgın sonrasına ilişkin uzaktan öğretime yönelik planlamalarını incelemektir. Bu amaçla, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) tarafından belirlenen standartlara göre oluşturulmuş 189 üniversiteye ait Covid-19 dönemi faaliyet raporları incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılarak yürütülen bu çalışmada veri toplama yöntemi olarak ise doküman incelemesi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından oluşturulmuş “Üniversitelerin salgın dönemi faaliyet inceleme formu” kullanılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiş ve kod, kategori ve temalar oluşturulmuştur. Çalışma sonucunda üniversitelerde salgın döneminde uzaktan öğretim uygulamalarının üç hafta içerisinde tamamen başladığı ve uygulamalarda çeşitlilik olduğu görülmüştür. Bu dönemde bazı üniversiteler ders notu ve ilgili kaynaklar paylaşırken bazılarının ise asenkron uygulamaların yanında farklı yoğunluklarda senkron uygulamalara yer verdiği görülmüştür. Yine salgın döneminde farklı araçlar kullanıldığı ve bunların birçoğunun salgın döneminde temin edildiği görülmüştür. Üniversitelerin ilk kez zorunlu olarak geçtikleri bu uygulamada öğrenci ve öğretim elemanlarını desteklemek için mevcut kaynakları kullanarak öğrenci ve öğretim elemanlarına ulaşmaya çalışmış, farklı seviyelerde destek hizmetleri yürütmüştür. Son olarak uzaktan eğitim altyapısına sahip üniversitelerin mevcut sistemi güçlendirmeye yönelik çalışmalar gerçekleştirdiği, bu konuda çok fazla birikimi olmayan üniversitelerin ise daha büyük çaplı altyapı yatırımlarının yanında kurumsallaşmaya yönelik ders ve program seviyesinde yeni planlamalar yaptıkları görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Covid 19, Acil uzaktan öğretim, Uzaktan öğretim uygulamaları, Yükseköğretim.

REVIEW OF DISTANCE LEARNING APPLICATIONS IN THE UNIVERSITIES IN THE COVID-19 PERIOD

Abstract:

Purpose of study is to examine the distance education activities of universities during the Covid 19 pandemic and their future plannings regarding distance education after the pandemic period. For this purpose, Covid-19 period activity reports of 189 universities, which were prepared according to the standards determined by the Higher Education Council (YÖK), were examined. In this study, document analysis was used as the data collection method and content analysis method was used as a reliable qualitative research method to examine the collected data. As a data collection tool, the "Review Form of Pandemic Period Activity of Universities", which was created by researchers specifically for the study, was used. The data obtained were analyzed by content analysis method and appropriate codes, categories and themes were created. As for the findings of the study, it was revealed that distance education applications in universities started completely within three weeks during the pandemic period and there was a variety in applications. In this period, while some universities shared lecture notes and related resources, it is seen that some of them used synchronous applications at different densities besides asynchronous applications. It was also observed that universities used different tools during the pandemic period and many of these were created during this period. It is clearly seen that in this unprecedented and obligatory transition period, universities are trying to reach students and lecturers by using all of their available resources and carrying out support services at different levels. Finally, it has been observed that universities with distance education infrastructure have made plans to strengthen the existing system, and universities that do not have much knowhow in this area have made new plans for institutionalization at the level of courses and programs in addition to larger infrastructure investments.

Key Words: Covid 19, Emergency distance education, Distance Education implementations, Higher education.

Giriş

UNESCO (2020) tarafından açıklanan verilere göre, 17 Nisan 2020 tarihi itibarıyla, Covid-19 salgını nedeniyle, bütün dünyada yaklaşık 190 ülkede okullar tamamen kapatılırken; dört ülkede ise okullar kısmen veya bölgesel olarak kapatılmıştır. Tüm eğitim kademelerindeki öğrencilerin yaklaşık %91'i salgının olumsuz etkileriyle yüzleşmek zorunda kalmıştır. Ülkemizde de 16 Mart itibarıyla Milli Eğitim Bakanlığı ve

Yükseköğretim Kurulu'na bağlı bütün okul ve üniversiteler eğitime kısmen ara verirken daha sonra alınan bir kararla bu kademelerdeki okul ve kurumların öğretim faaliyetlerine uzaktan öğretim yolu ile devam etmeleri kararlaştırılmıştır. Alınan bu kararla birlikte salgının olumsuz etkilerinin ve eğitim öğretim sürecinin devam ettirilerek öğrenme kaybının en aza indirilmesi amaçlanmıştır. Televizyon - radyo yayınları, internet destekli bilgisayarlar ve mobil cihazlar üzerinden kullanılan senkron ve asenkron uygulamalar ile hem eğitim faaliyetlerinin devam ettirilmesine hem de özellikle öğrencilerin tam anlamıyla eğitim sürecinden tamamen kopmalarının önüne geçilmesine çalışılmıştır (Aydın, 2020).

Salgın sürecinde devam ettirilen uzaktan öğretim faaliyetleri geleneksel uzaktan öğretim faaliyetleriyle benzer olarak algılanmasına rağmen, her iki süreç arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır (Bozkurt, 2020). Göze çarpan ilk farklılık planlama boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel uzaktan öğretim faaliyetleri her birinin altında farklı maddeler bulunan dokuz boyut (Pedagoji, Yöntem, Geri bildirim kaynağı, Çevrimiçi eğitmen rolü vb.) ele alınarak gerçekleştirilen uzun ve karmaşık bir planlama sürecine sahipken (Means, Bakia ve Murphy, 2014) salgın döneminde yapılan planlamaların ve alınan kararların hızı şaşırtıcıdır. Yine kurumların bünyesinde mevcut uzaktan öğretim faaliyetlerine yönelik oluşturulan altyapı ve destek birimlerinin salgın döneminde bütün kurumların tamamına uzaktan öğretim faaliyetlerine hizmet sağlama konusunda yetersiz kalması bir diğer fark olarak karşımıza çıkmaktadır (Hodges, Moore, Loochie, Trust ve Bond, 2020). Ayrıca geleneksel uzaktan öğretim faaliyetleri öğrenmenin gerçekleştirilmesini amaçlarken salgın sürecinde gerçekleştirilen uzaktan öğretim faaliyetleri öğrenmenin gerçekleştirilmesinden ziyade öğretim faaliyetlerinin devam ettirilmesini ve öğrencilerin süreçten uzaklaşmamlarını amaçlamıştır. Bununla birlikte içerik ile ilgili eksiklikler, bütün öğrencilerin eğitimi sürdürebilecek teknolojik altyapıya (internet, bilgisayar vb.) sahip olma açısından eşit şartlarda olmaması (Karip, 2020), öğreticilerin çok azının uzaktan öğretime yönelik bir eğitim aldığı biliniyor (Vegas, 2020), geleneksel ölçme-değerlendirme yöntem ve tekniklerinin aksine yeni ölçme-değerlendirme tekniklerinin kullanılması gerekliliği (Hodges, *vd.*, 2020) salgın sürecinde devam ettirilen uzaktan öğretim faaliyetlerini geleneksel uzaktan öğretim faaliyetlerine oranla daha farklı ve dezavantajlı kılan diğer maddeler olarak ifade edilebilir. Bu farklılıkların tamamı literatüre, salgın ve kriz sürecinde gerçekleştirilen uzaktan öğretim faaliyetlerine yönelik, "acil uzaktan öğretim" kavramını kazandırmış ve süreç geleneksel uzaktan öğretim sürecinden ayrı tutulmuştur (Smith, 2020).

Yukarıda ifade edilen ve çoğu acil uzaktan öğretim faaliyetlerinin olumsuz yönlerine vurgu yapan maddelere rağmen yapılan çalışmalarda acil uzaktan öğretim faaliyetlerinin fırsata dönüştürülebilecek olumlu yanlarının da olduğu göz ardı edilmemelidir. Örneğin; Güney Afrika'da gerçekleştirilen çalışma sonucunda sürecin bütün eğitim kademelerinde uzaktan öğretime geçişi hızlandırdığı ve bu durumun özellikle

dezavantajlı öğrencilerin eğitime erişim seviyelerini artırma potansiyeline sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca bu sürecin bütün eğitim kurumlarındaki dijital dönüşüm faaliyetlerini hızlandırdığı ifade edilmiştir. Yine bu dönem kullanılan teknolojiler ile mevcut sistemin güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesine imkan vermesi için bir fırsat olarak görülmüştür (Mhlanga ve Moloji, 2020). Öğretmenlerin uzaktan öğretimin olumlu ve olumsuz yönlerini ilk elden kullanarak öğrenebilecekleri bir ortam oluşturması sürecin bir diğer olumlu tarafı olarak ifade edilebilir (Smith, 2020).

Sonuç olarak son yıllardaki yangın, kasırga, kutup girdabı, salgın gibi afetlerin halk sağlığı ve güvenliği noktasında endişelere yol açtığı düşünüldüğünde salgın sonrasında da acil uzaktan öğrenme uygulamalarının devam etmesinin gerekli ve önemli olduğu söylenebilir (Samson, 2020). Geçici uzaktan öğretim için senkron veya diğer iletişim teknolojilerini planlama, geliştirme ve uygulama deneyimi hakkında çeşitli çalışmalar yapılmaktadır (Rush, Partridge ve Wheeler, 2016). Ancak bu çalışmaların varlığına rağmen salgın boyutunun büyüklüğü ve tüm sistemi etkilemiş olması göz önüne alındığında, eğitim faaliyetlerine yönelik yeni bir planlamaya ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bu bilgiler ışığında mevcut durumun analiz edilmesi salgın sürecinde kazanılan olumlu tecrübelerin devam ettirilmesini sağlamak, ileride karşılaşılabilecek benzer kriz dönemleriyle başa çıkmada daha etkili adımlar atmak ve sistemin güçlü ve zayıf yanlarının belirlenmesi açısından yeni fırsatlar sağlayabilir.

Bu çalışmada salgın süresince yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen öğretim faaliyetlerine yönelik mevcut durumun belirlenmesi planlanmıştır. Salgın sürecindeki faaliyetlerin değerlendirilmesi, yukarıda belirtilen fırsat ve nedenlerden dolayı önemli görülmektedir. Ayrıca bu çalışma sonucunda elde edilecek veriler salgın sonrasında benzer kriz dönemlerinde üniversiteler tarafından alınacak önlemler açısından rehberlik edebilecek olması çalışmanın bir diğer önemini ortaya koymaktadır. Bu noktadan hareketle çalışmanın amacı; üniversitelerin Covid-19 döneminde gerçekleştirdikleri uzaktan öğretim faaliyetleri ve salgın sonrasına ilişkin uzaktan öğretime yönelik planlamalarını incelemektir. Bu amaçla yürütülen çalışma kapsamında aşağıdaki araştırma sorularına cevap aranmıştır:

1. Salgın sürecinde yükseköğretim kurumlarında hangi senkron ve asenkron araçlar kullanılmıştır? Bu araçların menşei ve dağılım oranı nasıldır?
2. Salgın sürecinde yükseköğretim kurumları öğrencilere ve öğretim elemanlarına yönelik ne tür destek faaliyetleri gerçekleştirmiştir? Bu faaliyetlerin kapsamı nedir?
3. Salgın sürecinde gerçekleştirilen uzaktan ders sayıları ile derslerin senkron-aseenkron dağılım oranları ne düzeydedir?
4. Üniversiteler salgın sonrası döneme ilişkin uzaktan öğretim faaliyetlerine yönelik ne tür planlamalar yapmaktadır?

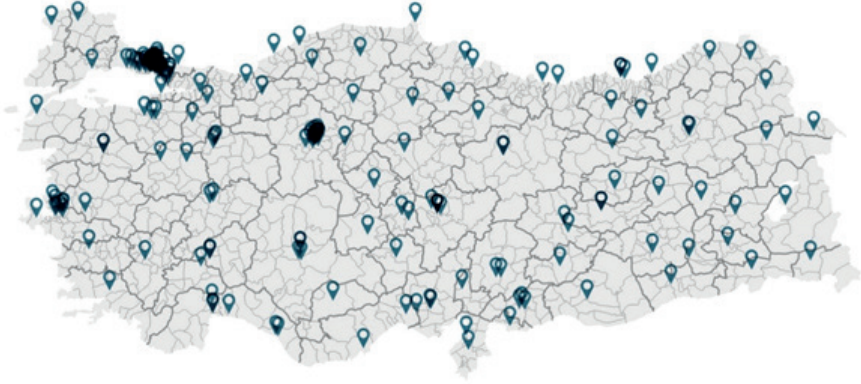
Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, çok fazla verinin olduğu nitel materyali alarak temel tutarlılıkları ve anlamları belirlemeye yönelik herhangi bir nitel veriye indirgeme ve anlamlandırma çabası girişimlerini ifade etmek için kullanılmaktadır (Patton, 2014). Bu çalışmada içerik analizi, birbirlerine benzeyen verileri çeşitli kavramlar ve temalar kapsamında bir araya getirerek okuyucuların anlayacağı biçime dönüştürmesi nedeniyle kullanılmıştır (Bauer, 2003; Fraenkel ve Wallen, 2000). Bu kapsamda salgın döneminde üniversitelerin uzaktan öğretim faaliyetleri ile salgın sonrasında uzaktan öğretim faaliyetlerine ilişkin planlamaları ve yeni düşünceleri, içerik analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Çalışma kapsamında YÖK tarafından belirlenen standartlara göre üniversiteler tarafından oluşturulmuş Covid-19 dönemi faaliyet raporları incelenmiştir. 189 üniversiteye ait raporların incelendiği web sitelerinin erişime açık olması çalışmanın geçerliği için önemli bir etkidir.

Uzaktan eğitim çalışmaları incelenen üniversitelerin dağılımı

Haritada 189 üniversite yer almaktadır.

Source: <https://covid19.yok.gov.tr/pandemi-surecinde-universitelerimizdeki-calismalar>

Şekil 1. Araştırma kapsamında incelenen 189 üniversitenin dağılımı

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veriler doküman incelemesi yoluyla elde edilmiştir. Doküman incelemesi, söz konusu doküman veya belgelerin veri kaynağı olarak sistematik bir şekilde incelenmesini temel almaktadır (Karadağ, 2009). Bu doğrultuda çalışma kapsamındaki üniversitelerin verilerinin analiz edilmesi amacıyla "Üniversitelerin salgın dönemi faaliyet inceleme formu" geliştirilmiştir. Form 15 üniversitenin Covid-19 bilgilendirme sayfalarında belirtilen başlıklardaki bilgiler analiz edilerek taslak olarak oluşturulmuştur. Analiz sonucunda iki alan uzmanı görüşü doğrultusunda gerekli düzenlemeler yapılarak veri toplama aracına son hali verilmiştir. Gerçekleştirilen analiz ve uzman görüşü sonucu tüm üniversitelerin web sayfalarındaki Covid-19 bilgilendirmelerini kapsayacak şekilde standart bir çerçeve oluşturulmuştur. Ayrıca bu standart çerçeve veri kaybının önüne geçmek ve kodlayıcılar arası tutarlılığı sağlamak adına araştırmacılara katkı sağlayacaktır.

Veri Analizi

Çalışma kapsamında üniversitelerin salgın döneminde gerçekleştirdikleri uygulamalara ilişkin faaliyet raporları içerik analizine tabi tutulmuştur. Nitel araştırmalarda yapılan içerik analizi üç aşamada yapılmaktadır. Birinci aşamada veriler toplanıp bir araya getirilerek incelenir ve veriler araştırma amacı kapsamında anlamlı bir şekilde kodlara ayrılır. Kodlar frekans ve yüzde değerleriyle birlikte verilir. İkinci aşamada, ortak özelliği olan kodlar kategorize edilir. Son aşamada ise kategoriler organize edilerek temalar oluşturulur. Bu doğrultuda içerik analizi süreci Şekil 2'deki gibi uygulanmıştır.

Şekil 2. Nitel veri analiz süreci (McMillan ve Schumacher, 2010)

Raporların incelenmesi üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda ilk olarak incelenecek olan raporlar üç araştırmacıya eşit şekilde paylaştırılarak her araştırmacı kendi incelediği raporların verilerini forma girmiştir. İkinci aşamada girilen verilerin doğruluğu diğer araştırmacılar tarafından raporlar tekrar incelenerek kontrol edilmiştir. Bu kontrollerde ortaya çıkan görüş farklılıkları birlikte yeniden incelemeler yapılarak giderilmeye çalışılmıştır.

Bulgular

Üniversitelerin Covid-19 döneminde gerçekleştirdikleri uzaktan öğretim faaliyetlerinin ve salgın sonrasına ilişkin uzaktan öğretime yönelik planlamalarının incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada veri analizi sonucu elde edilen bulgular araştırma sorularıyla paralel olarak açıklanmıştır.

1.Salgın sürecinde yükseköğretim kurumlarında kullanılan senkron - asenkron araçlar ile bu araçların menşei ve dağılımlarına yönelik bulgular

Salgın döneminde üniversiteler uzaktan öğretim faaliyetleri kapsamında derslerin gerçekleştirilmesinde sıklıkla senkron araçlar kullanmışlardır. Kullanılan bu senkron araçların bir kısmı üniversiteler tarafından temin edilirken bir kısmı da öğretim elemanlarının kendi imkanlarıyla sağladıkları araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte yükseköğretim kurumlarında kullanılan senkron araçlara yönelik bulgular Tablo 1’ de verilmiştir.

Tablo 1. Salgın döneminde üniversitelerin kullandıkları senkron araçlar

Senkron Araçlar	Frekans (f)	Yüzdeler (%)
Zoom	45	17
Microsoft Teams	41	16
Perculus	38	14
Adobe Connect	37	14
BigBlueButton	31	12
Google Meet	29	11
Blackboard Collaborate	11	4
Microsoft Skype	8	3
Canvas	4	2
Diğerleri*	19	8
Toplam	263	%100

*Diğerleri: Cisco Webex, Mergen, Panopto, Sakai, AYDEP, Camtasia, Itslearning, Jitsi Meeting, SAUPORT, TeamLink, UKEY, Youtube , Antasya, Adusen.

İncelenen raporların %89’u salgın döneminde kullanılan senkron araçlar ile ilgili verilere yer vermiştir. Yukarıdaki tablo incelendiğinde senkron araçlarla ilgili ilk sırada %17 oran ile Zoom, ikinci sırada %16 oran ile Microsoft Teams ve ardından %14 eşit oranlar ile Adobe Connect ve Perculus olduğu görülmektedir. Tercih edilme oranı en düşük olan araçlar ise Blackboard Collaborate %4, Microsoft Skype %3 ve Canvas %2 şeklindedir. Özellikle kurumsal senkron ders altyapısı bulunmayan veya kapasitesi yetersiz olan üniversitelerin yaygın olarak Zoom ve Microsoft Teams kullandığı

söylenbilir. Zoom' un ücretsiz olması ve Microsoft Teams 'in ise kısmen ücretli olması tercih nedenlerinde biri olarak gösterilebilir.

Üniversitelerin kullandıkları senkron araçlar incelendiğinde toplam 23 farklı senkron aracın tercih edildiği görülmüştür. Bu araçlar içerisinde üniversiteler tarafından tercih edilen yabancı menşeli araçların oranı % 71 iken yerli araçların oranı ise % 29 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da yerli senkron araç sayısının yedi, yabancı senkron araç sayısının ise 16 olduğunu göstermektedir.

Yükseköğretimde uzaktan öğretim faaliyetleri kapsamında senkron araçlar ile birlikte asenkron araçları da bu süreçte sıklıkla kullanılmıştır. Genel olarak üniversitelerin salgın öncesinde var olan altyapılarıyla sürdürülmüştür. Bu dönemde üniversitelerin kullandıkları asenkron araçlara yönelik bulgular Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Salgın döneminde üniversitelerin kullandıkları asenkron araçlar

Asenkron Araçlar	Frekans (f)	Yüzdellik (%)
Moodle	72	34
ALMS	49	23
Google Classroom	16	8
Microsoft Teams	12	6
OBS kullanan	11	5
Blackboard	11	5
Kendi ÖYS kullanan*	9	4
Mergen	6	3
Sakai	5	2
ToltekLMS	3	1
MEBİS	3	1
Edmodo	3	1
Canvas	3	1
Youtube	2	1
Diğerleri**	5	2
Toplam	210	%100

*Kendi ÖYS Kullanan: Ninova, Olives, Sauport, Ukey, İÜÖYS, Aydep, Adusen, Antasya

**Diğerleri:Itslearning, iSpring Suite, Keys, Schoology

İncelenen raporların %95'i salgın döneminde kullanılan asenkron araçlarla ilgili verilere yer vermiştir. Tablo 2 incelendiğinde ilk sırada %34 gibi büyük bir oran ile Moodle, ikinci sırada %23 ile ALMS ve üçüncü sırada ise % 8 ile Google Classroom olduğu görülmektedir. Asenkron araç olarak Microsoft Teams %6, Blackboard %5, Mergen ise

%3 olarak tercih edilmiştir. Araştırmada OBS(Öğrenci Bilgi Sistemi) asenkron uzaktan öğretim aracı olarak kullananların oranı %5 olarak gerçekleşirken, kendi ÖYS programını kullananların oranı ise %4 olarak gerçekleşmiştir. Öğrenci sayısı kalabalık olan ve program çeşitliliği fazla olan üniversiteler birden fazla aracı aynı anda kullanmışlardır.

Üniversitelerin kullandıkları asenkron araçlar incelendiğinde toplam 25 farklı asenkron aracın tercih edildiği görülmüştür. Bu araçlar içerisinde üniversiteler tarafından tercih edilen yabancı menşeli araçların oranı % 56 iken yerli araçların oranı ise % 44 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da yerli senkron araç sayısının 78, yabancı senkron araç sayısının ise 101 olduğunu göstermektedir. Daha önceden ÖYS deneyimi olmayan üniversitelerin hizmet alımı yoluyla yerli çözümlere yöneldikleri görülmüştür.

2.Salgın sürecinde yükseköğretim kurumlarının öğrencilere ve öğretim elemanlarına yönelik destek hizmetleri ve rehberlik faaliyetleriyle ilgili bulgular

Salgın dönemi uzaktan öğretim faaliyetlerinde öne çıkan en önemli hususlardan biri de üniversitelerin ilk kez ve zorunlu olarak geçtikleri bu uygulamada öğrenci ve öğretim elemanlarını desteklemek için kısa sürede farklı arayışlar içine girdikleridir. Genel olarak iki başlık altında planlanan hizmetlerden ilki teknik destek hizmetleri, ikincisi ise öğrenci ve öğretim elemanlarına salgının olumsuz etkileriyle başa çıkmaları için sunulan rehberlik hizmetleridir. Platform tanıtımı, kurulum ve erişim yönlendirmeleri ve teknik destek hatları gibi uygulamalar teknik destek hizmetleri kapsamında değerlendirilirken online danışma, online bilgilendirme toplantıları ve online kültürel faaliyetler gibi uygulamalar ise rehberlik faaliyetleri kapsamında değerlendirilmiştir. Bu durum raporların bazılarında şu şekilde ifade edilmiştir:

“Öğrencilerin akademik gelişimlerinin yanı sıra sosyal, kültürel ve kariyer gelişimlerine de destek vermek üzere Kariyer Ofisi, Öğrenci Dekanlığı, Öğrenci İşleri, Rehberlik Birimi ve Gençlik Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi yöneticilerinin katılımı ile ilgili konularda düzenlenecek faaliyetleri ve etkinlikleri belirlemek amacıyla bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda öğrencilere sunulabilecek kişisel, sosyal ve kültürel gelişimlerine yönelik programlar gözden geçirilmiştir” [Ü1]

“Sistem kullanımına yönelik canlı gösterimler, kılavuzlar ve sistem tanıtım videoları hazırlanmıştır. Ayrıca bireysel olarak sorun yaşayan öğretim elemanlarıyla online toplantılar yapılarak sistem kullanımı tekrar anlatılmıştır.” [Ü38]

Bu başlık altında üniversitelerin gerçekleştirmiş oldukları teknik destek hizmetleri öğrenci ve öğretim elemanlarına yönelik olmak üzere iki başlık altında değerlendirilirken rehberlik faaliyetleri tek başlık altında ele alınmıştır. Bu noktadan hareketle salgın döneminde üniversitelerin öğretim elemanlarına yönelik gerçekleştirdikleri teknik destek hizmetlerine yönelik bulgular Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Üniversitelerin öğretim elemanlarına yönelik teknik destek hizmetleri

Destek Hizmetleri	Frekans (f)	Yüzdeler (%)
Eğitsel videolar	98	21%
Eğitsel kılavuzlar	75	16%
Online eğitim	63	13%
E-posta bilgilendirmesi	30	6%
Teknik destek	28	6%
Doküman ile bilgilendirme	24	5%
Destek hattı	21	4%
Web sitesinde bilgilendirme	21	4%
SSS paneli desteği	20	4%
SMS ile bilgilendirme	16	3%
Duyuru ile bilgilendirme	14	3%
Online toplantı	14	3%
Whatsapp grubu	13	3%
Diğer*	30	9%
Toplam	467	%100

*Diğer: Online ders, Açık erişim içerik desteği, Görsel doküman, Koordinatör görevlendirme, Sunum ile bilgilendirme ve Yüz yüze eğitim

İncelenen üniversitelerin %86'sı salgın döneminde öğretim elemanlarına yönelik destek hizmetlerine yönelik açıklamalarda bulunmuşlardır. Yukarıdaki tablo incelendiğinde sunulan destek hizmetleri ile ilgili ilk sırada %21 ile Eğitsel videolar, ikinci sırada %16 ile Eğitsel kılavuzlar ve ardından %13 ile Online eğitim hizmetleri olduğu görülmektedir. Destek hizmeti olarak E-posta bilgilendirmesi ve Teknik destek %6, Doküman ile bilgilendirme %5 ve Destek hattı, Web sitesinde bilgilendirme ve SSS paneli desteği ise %4 oranında tercih edilmiştir. Üniversitelerin içinde buldukları salgın döneminde destek hizmetleriyle ilgili girmiş oldukları arayışlar sonucunda üniversitelerin ellerindeki mevcut kaynak ve kanalların tamamını kullanarak öğretim elemanlarına ulaşmaya çalıştıkları ve farklı seviyelerde destek hizmetleri yürütüldüğü açıkça görülmektedir.

Üniversitelerin öğretim elemanlarına yönelik gerçekleştirdikleri destek hizmetlerinin yanında öğrencilere yönelik sağlamış oldukları destek hizmetleri, öğrencilerin ilk defa karşılaştıkları bu olumsuz süreci en az hasarla atlatıp öğretim faaliyetlerine devam etmeleri açısından büyük önem taşımaktadır.

"Bu süreçte uzaktan eğitim alacak olan tüm öğrencilerimiz Üniversitemiz web sayfasındaki duyurular ve video çekimleri aracılığı ile bilgilendirildi." [Ü62]

“Uzaktan öğretim ile ders alan öğrencilerimiz için telefon, e-posta ve ÖYS içinde bulunan yardım formları ile teknik destek verilmektedir. Ayrıca öğrencilerimiz için gerekli olan ders kitapları hem uzaktan eğitim sistemi üzerinden dijital olarak hem de basılı kitapları adreslerine postalanarak kendilerine ulaştırılmıştır.” [Ü72]

Bu kapsamda salgın döneminde üniversitelerin öğrencilere sağlamış oldukları destek hizmetlerine ait bulgular Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Üniversitelerin öğrencilere yönelik teknik destek hizmetleri

Destek Hizmetleri	Frekans (f)	Yüzdeler (%)
Eğitsel Videolar	91	17
Eğitsel kılavuzlar	63	11
E-posta bilgilendirmesi	50	10
SMS ile bilgilendirme	42	8
Web sitesinde bilgilendirme	35	7
Duyuru ile bilgilendirme	29	6
Doküman ile bilgilendirme	25	5
Online destek	24	5
SSS paneli desteği	23	5
Sosyal medya ile bilgilendirme	19	4
Teknik destek	19	4
Destek hattı	18	4
Whatsapp grubu	18	4
Duyuru ile bilgilendirme	18	4
Online toplantı	11	2
Online eğitim	9	2
Diğer*	9	2
Toplam	508	%100

Diğer*: Açık erişim içerik desteği, Görsel doküman, Koordinatör görevlendirme, Radyo bilgilendirme, Sunum ile bilgilendirme, Engellilere özel bilgilendirme, TV yayını ile bilgilendirme

İncelenen üniversitelerin %83’ü salgın döneminde öğrencilere yönelik destek hizmetleri hakkında açıklamalarda bulunmuşlardır. Yukarıdaki tablo incelendiğinde sunulan destek hizmetleri ile ilgili ilk sırada %17 ile Eğitsel videolar, ikinci sırada %11 ile Eğitsel kılavuzlar ve ardından %10 ile E-posta bilgilendirmesi yer almaktadır. Destek hizmeti olarak SMS ile bilgilendirme %8, Web sitesi bilgilendirmesi %7, Duyuru ile bilgilendirme %6 ve Doküman ile bilgilendirme %5 oranında tercih edilmiştir. Üniversitelerin öğretim elemanlarına yönelik gerçekleştirdikleri destek hizmetlerine benzer

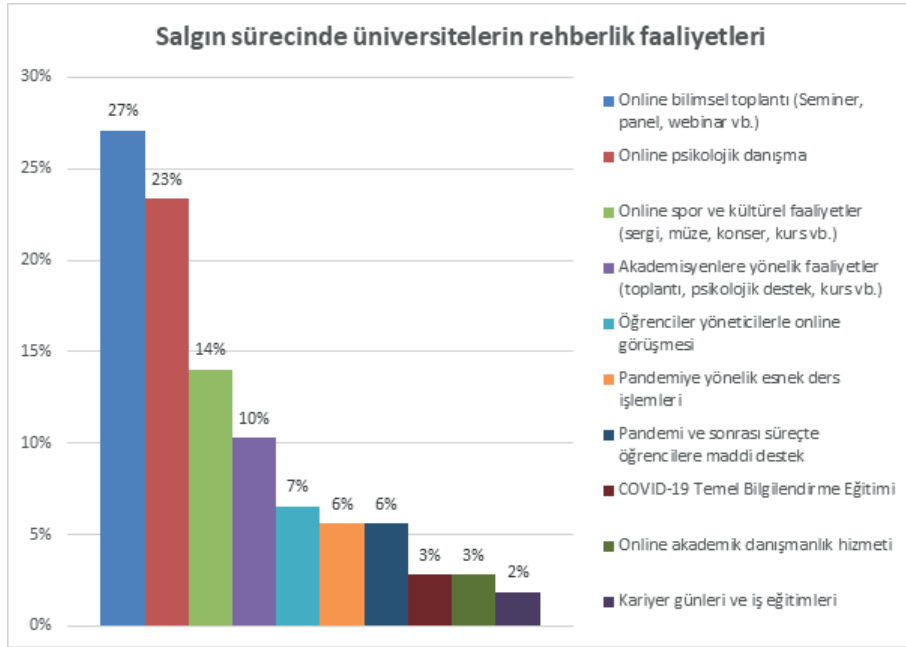
şekilde öğrencilere farklı kanallardan ulaşmak adına ellerindeki tüm imkanları kullandıkları görülmektedir. Ayrıca senkron ve asenkron araçların kullanımına yönelik bilgilendirme faaliyetlerinin temel alındığı görülmektedir. Ayrıca son yıllardaki teknolojik gelişmeler ve salgınla mücadeleyle yönelik alınan tedbirler doğrultusunda sunulan destek hizmetlerinde dijitalleşme vurgusu ön plana çıkmıştır.

Salgın döneminde öğrenci ve öğretim elemanlarının yaşamış olduğu olumsuz duyguların önüne geçilmesi ve eğitim faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması açısından rehberlik faaliyetlerinin öne çıkan diğer önemli bir husus olduğu görülmektedir.

“Psikolojik Danışmanlık ve Rehabilitasyon Merkezimiz öğrenciler ile online görüşme sağlayarak motivasyon artırmaya yönelik çalışmalar yaptı.”[Ü23]

“Uzaktan Eğitim çalışmalarımız her hafta Rektör ve/veya Rektör Yardımcılarının başkanlığında yapılan ZOOM toplantıları 300 hoca ile değerlendirilmekte ve hocalar bilgilendirilmektedirler.300 sınırlaması nedeniyle katılamayan hocalar için toplantılar tekrarlanmaktadır.”[Ü28]

Bu dönemde üniversitelerin öğrenci ve öğretim elemanlarına sunduğu rehberlik faaliyetlerine yönelik bulgular Şekil 3'te verilmiştir.

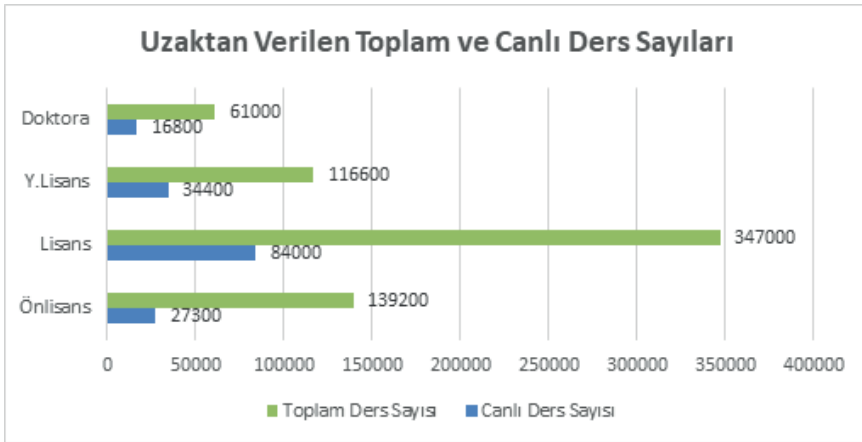

Şekil 3. Üniversitelerin salgın döneminde sunduğu rehberlik faaliyetleri

İncelenen üniversitelerin %27'si salgın döneminde rehberlik faaliyeti sunduğunu açıklamıştır. Şekil 3 incelendiğinde salgın sürecinde üniversitelerin rehberlik faaliyetlerinin ilk sırasında %27 oranı ile psikolojik destek ile ilgili Online bilimsel toplantı (Seminer, panel, webinar vb.) yer alırken ikinci sırada %23 ile Online psikolojik danışmanlık hizmetleri ve üçüncü sırada ise %14 ile Online spor ve kültürel faaliyetler (Sergi, müze, konser, kurs vb.) yer almaktadır. Süreçte üniversitelerin en az tercih ettiği rehberlik faaliyetleri ise COVID-19 bilgilendirme eğitimi, online akademik danışmanlık hizmeti ve kariyer günleri ve iş eğitimleri olduğu görülmektedir. Bu dönemde öğrenci ve öğretim elemanlarına yönelik süreç ile ilgili bilgilendirme yapılarak belirsizlik duygusunun engellenmesi hedeflenmiştir. Üniversiteler başta online psikolojik destek hizmetleri olmak üzere sosyal ve kültürel faaliyetler düzenleyerek öğrenci ve öğretim elemanlarının olumsuz duygularla baş etmelerine yardımcı olmuşlardır. Teknik destek hizmetlerinde olduğu gibi rehberlik hizmetlerinde de üniversiteler birden çok faaliyeti aynı amaçla gerçekleştirirken yine rehberlik faaliyetlerinde de dijitalleşme vurgusu ön plana çıkmaktadır.

3. Salgın sürecinde uzaktan öğretimle yürütülen ders sayıları ile derslerin senkron-asenkron dağılım oranlarına ait bulgular

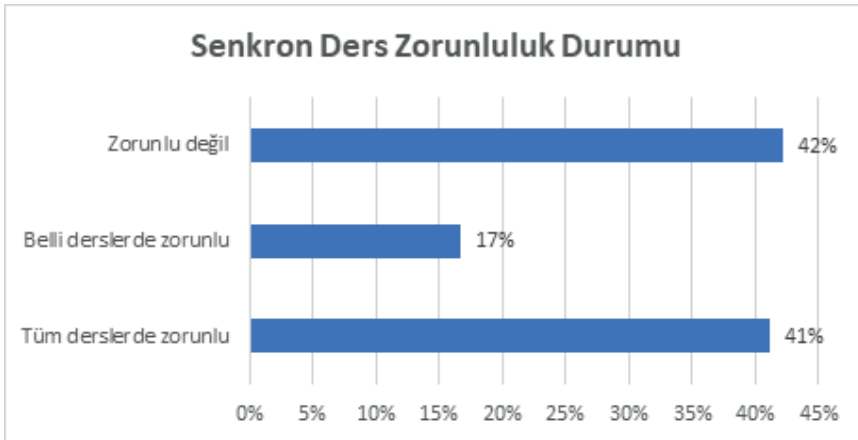
Üniversiteler salgın döneminde uzaktan öğretim faaliyetlerini gerçekleştirmek için çeşitli senkron ve asenkron araçları kullanarak derslerin yürütülmesini sağlamışlardır. Bu kapsamda üniversitelerin gerçekleştirdikleri uzaktan toplam ders sayıları ve canlı ders sayıları Şekil 4'te verilmiştir.

Şekil 4. Üniversitelerin salgın döneminde gerçekleştirdiği toplam ve canlı ders sayıları

Ders sayıları göz önünde bulundurulduğunda öğrenim seviyelerine göre farklılık gözlenmektedir. Bu farklılıkların temelinde programlardaki ders sayıları yatmaktadır. Şekil 4 incelendiğinde üniversitelerin lisans bölümlerinde gerçekleştirilen 347000 ders sayısı ile en fazla ders işlenen öğrenim seviyesi olmuştur. Lisansı sırasıyla 139200 ders sayısı ile ön lisans, 116600 ile yüksek lisans ve 61000 ile de doktora yer almaktadır. Öğrenim seviyelerinin uzunluğu ve program çeşitliliği göz önüne alındığında bu sonuçların beklenen düzeyde olduğu söylenebilir. Uzaktan toplam ders sayılarına paralel olarak programların uzunlukları ve çeşitliliği doğrultusunda öğrenim seviyelerine göre canlı ders sayılarında farklılıklar görülmektedir. Şekil 6'ya göre üniversitelerin lisans bölümlerinde gerçekleştirilen 84000 (%24) ders sayısı ile en fazla ders işlenen öğrenim seviyesi olmuştur. Lisansı sırasıyla 34400 (% 29) ders sayısı ile yüksek lisans, 27300 (%19,5) ile önlisans ve 16800 (%27,5) ile de doktora yer almaktadır. Bir önceki bulguda ifade edilen benzer nedenlerden dolayı sonuçların bu şekilde gerçekleşeceği tahmin edilebilir bir durumdur. Ayrıca daha önce uzaktan öğretim tecrübesi bulunan ve belirli bir altyapı düzeyine sahip üniversitelerdeki canlı ders sayıları belirgin bir şekilde fazla olduğu görülmüştür.

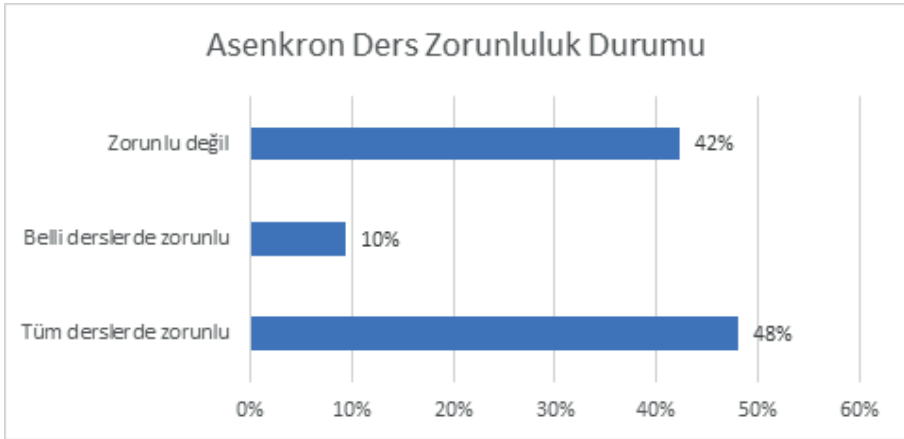
Salgın döneminde üniversiteler uzaktan öğretim faaliyetlerini hem senkron hem de asenkron uygulamalar ile gerçekleştirmiştir. Burada genel olarak öğretim sürecinin daha etkili bir şekilde devam ettirilmesi ve öğrencilerin sahip oldukları imkanlar göz önüne alınarak daha çok öğrenciye ulaşma çabası söz konusudur. Üniversitelerin senkron uygulamalar kapsamında öğretim üyelerine yönelik yönlendirmeler Şekil 5'te verilmiştir.

Şekil 5. Salgın döneminde gerçekleştirdiği senkron ders zorunluluk durumu

Şekil 5 incelendiğinde üniversitelerin %41'i uzaktan eğitimle yürütülen derslerde senkron uygulamalara yer verilmesini zorunlu tutmuştur. Yine bu üniversitelerin %42'si ise öğretim elemanlarına senkron uygulamalara yönelik herhangi bir zorunluluk getirmemiştir. Derslerin senkron veya asenkron şekilde verilebileceği ifade edilmiştir. Son olarak ise üniversitelerin %17'si bazı dersler kapsamında senkron uygulamaların gerçekleştirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Yeterli uzaktan öğretim altyapısına sahip olan üniversiteler genel olarak senkron uygulamaları zorunlu tutarken uygulama ağırlıklı derslerin bu zorunluluk dışında tutulduğu görülmüştür.

Bu dönemde öğrencilere birden fazla kanal ile ulaşmaya çalışan üniversiteler sahip oldukları kısıtlı altyapıları ve öğrencilerin kısıtlı imkanları göz önünde bulundurularak asenkron uygulamalara yönelmişlerdir. Bu kapsamda üniversitelerin asenkron uygulamalara yönelik bulgular Şekil 6' da verilmiştir.

Şekil 6. Salgın döneminde gerçekleştirdiği asenkron ders zorunluluk durumu

Şekil 6 incelendiğinde üniversitelerin %48'i uzaktan eğitimle yürütülen derslerde asenkron uygulamalara yer verilmesini zorunlu tutmuştur. Üniversitelerin %42'si ise derslerde asenkron uygulamalara yönelik zorunluluk getirmemektedir. Son olarak %10'u ise belirli dersler kapsamına asenkron uygulamaları zorunlu tutmuştur. Genel olarak üniversitelerin öğrencilerin kısıtlı imkanlarına yönelik kaygıları ve öğrencilerin farklı kanallardan ulaşma çabalarının bir sonucu olarak asenkron uygulamalara yönelik inisiyatif kullanmışlardır. Özellikle bant genişliği kısıtlı olan uzaktan öğretim sistemlerinde yığılmaların önüne geçmek adına alınan önlemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

4. Üniversiteler salgın sonrası döneme ilişkin uzaktan öğretim faaliyetlerine yönelik planlamalara ait bulgular

Üniversitelerin salgın sonrasına yönelik planlamaları incelendiğinde bu süreçte görülen eksikliklerin giderilmesi ve gelecekte olması muhtemel kriz dönemlerinin daha az kayıpla atlatılmasına yönelik planlamaların yapıldığı görülmektedir. Bu kapsamda yapılan içerik analizinde *altyapı, içerik, ders yürütme, ders ve program açma, ders dışı online etkinlikler, organizasyon ve strateji* başlıklarında kategoriler ve onlara bağlı kodlar ortaya çıkmıştır.

Pandemi sonrası planlamalar incelendiğinde üniversitelerin daha çok altyapıya yönelik çalışmalar yapacakları belirtilmiştir. Bu duruma yönelik raporlarda geçen bazı ifadeler aşağıda verilmiştir:

“Salgının devam etmesi halinde veya benzer acil durumlara daha hazırlıklı olabilmek amacıyla yaz döneminde üniversitemizin uzaktan eğitim altyapısının güncellenmesi planlanmaktadır.”[Ü153]

“Senkron ve asenkron araçlarla sürdürülen uzaktan eğitim çalışmaları salgın sonrası dönemde de aksatılmadan devam edecektir. Altyapının artan ihtiyaçlar doğrultusunda disk, işlemci, gibi desteklerle iyileştirilmesi çalışmaları sürecektir.”[Ü163]

Bu kapsamda salgın sonrası üniversitelerin gerçekleştirecekleri alt yapı faaliyetlerine yönelik bulgular Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Üniversitelerin salgın sonrası planlamalarındaki altyapı faaliyetleri

Alt Yapı Faaliyetleri	Frekans (f)	Yüzdelerik (%)
Hem yazılım hem donanım	22	52%
Yazılım	14	33%
Donanım	6	14%
Toplam	42	%100

İncelenen üniversitelerin %57’si salgın sonrasına yönelik altyapı faaliyetleri gerçekleştireceklerini açıklamıştır. Tablo 7 incelendiğinde üniversitelerin yaklaşık %52’si salgın sonrası hem yazılım hem de donanım iyileştirilmesine yönelik planlama yapmışlardır. Bunlar arasında öğrenci bilgi sistemi Öğretim Yönetim Sistemi (ÖYS) entegrasyonunun yanı sıra senkron ve asenkron araçlar, online sınav yazılımları gibi yeni yazılım ve donanım temini öne çıkmıştır. Bu kapsamda üniversitelerin %33’ü yazılım, %14’ü ise donanım anlamında altyapıya yönelik çalışmalar yapacağını ifade etmiştir. Bu çerçevede uzaktan öğretim altyapısına sahip üniversitelerin mevcut sistemi güçlendirmeye yönelik planlamalar gerçekleştirdiği, bu konuda çok fazla birikimi olmayan üniversitelerin ise daha büyük çaplı altyapı yatırımlarının yanında kurumsallaşmaya yönelik ders ve program seviyesinde yeni planlamalar yaptıkları görülmektedir.

Salgın sonrası üniversitelerin gerçekleştirecekleri bir diğer faaliyet türü ise içerik geliştirme çalışmaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu duruma yönelik raporlarda geçen bazı bulgular ve ifadeler aşağıda verilmiştir:

“Ders içeriklerinin dijitalleştirilmesi ve öğretim üyeleri tarafından üretilen içerikleri genel kullanım için paylaşımına açan, hocalara dijital içerik geliştirme konusunda eğitim verip kılavuzluk edebilecek bir merkezin gerekli olduğunu düşünüyoruz.”[Ü167]

“2020-21 akademik yılı ve sonrası için benzer durumlarda ve/veya tercihen derslerde daha yoğun online içerik sunmayı planlıyoruz.”[Ü170]

Bu kapsamda salgın sonrası üniversitelerin gerçekleştirecekleri içerik geliştirme faaliyetlerine yönelik bulgular Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Salgın sonrası üniversitelerin gerçekleştirecekleri içerik geliştirme faaliyetleri

İçerik Geliştirme Faaliyetleri	Frekans (f)	Yüzdelerik (%)
Dijital içerik geliştirme	14	61%
Dijital materyal geliştirme	5	22%
Dijital soru havuzu	4	17%
Toplam	23	%100

İncelenen raporlar kapsamında üniversitelerin %57’si salgın sonrasına yönelik içerik geliştirme faaliyetlerine yönelik planlama yapmıştır. Tablo 8 incelendiğinde üniversitelerin %61’si yeni dijital içerik geliştirme faaliyetlerinde bulunacağını ifade etmiştir. Öğretim elemanlarının içerik geliştirmelerinin istenmesi/teşvik edilmesinin yanı sıra içerik geliştirme faaliyetlerine destek verecek oluşumları planladıkları görülmektedir. İçerikler arasında ayrıca % 22 ile dijital materyal geliştirme ve %17 ile dijital soru havuzu oluşturma planları yer almaktadır. Özellikle uzaktan öğretim tecrübesi bulunmayan ve kurumsal uzaktan öğretim uygulamaları bulunmayan üniversitelerin bu dönüşümü gerçekleştirmelerine yönelik alt yapı iyileştirmelerinin yanında içerik geliştirme faaliyetleri geleceğe yönelik en somut planları arasında bulunmaktadır. Bu durum üniversitelerin bu alana yönelik ihtiyaçlarının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca içerik geliştirme faaliyetleriyle benzer kriz dönemlerinde kullanılmak üzere oluşturulacak dijital kütüphanelerinin temellerinin atılması amaçlanmıştır.

Gelecekteki halk sağlığı kaygıları beraberinde alternatif öğretim faaliyetlerinin planlanmasını gerekli kılmıştır. Hem benzer kriz dönemlerini en az kayıpla atlatmak hem de bu dönemlere daha hazır olmak adına üniversitelerin salgın sonrasına yönelik esnek öğretim programlarına yöneldiği görülmektedir. Bu duruma yönelik raporlarda geçen bazı ifadeler aşağıda verilmiştir:

“2019-2020 Bahar Yarıyılındaki uzaktan eğitim ile tamamlanmamış ölçme ve değerlendirme süreçlerinin, salgının uzaması olasılığıyla planlandığı gibi yaz dönemindeki olası yüz yüze eğitim sürecinde yapılamaması durumunda sadece uzaktan öğretim yoluyla verilmiş eğitimin ölçme ve değerlendirmesinin online çözümlerle yapılması düşünülmektedir.”[Ü175]

“Oyunlaştırma ile öğretme, CLE üzerinde oyunlaştırma dinamikleri kullanılarak öğrencinin başarı motivasyonunu arttıracak araçlar geliştirilecek ve uygulanacaktır.”[Ü102]

Bu kapsamda üniversitelerin salgın sonrasına yönelik uzaktan öğretim destekli ders yürütmeye yönelik bulgular Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Salgın sonrası üniversitelerin uzaktan **öğretim** destekli ders **yürütme** planlaması

Uzaktan Öğretim Destekli Faaliyetler	Frekans (f)	Yüzdeler (%)
Harmanlanmış öğrenme	29	38%
Online sınav	15	19%
Yüzyüze derslerin bir kısmının online yürütülmesi (% 30)*	12	16%
Sanal laboratuvar	8	10%
Ters yüz sınıf	5	6%
Aktif öğrenme	4	5%
Online yoklama	1	1%
Oyunlaştırma	1	1%
Öğrenci-öğretmen iletişim	1	1%
Rozet	1	1%
Toplam	77	%100

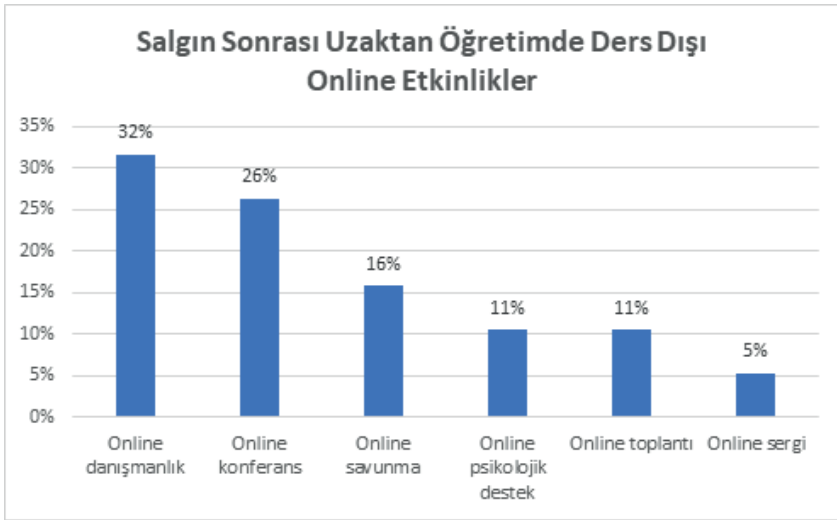
* YÖK’ ün derslerin %30’u aşmayacak şekilde uzaktan öğretim yoluyla verilebileceğine yönelik karar olup oran daha sonra %40’ a çıkarılmıştır.

İncelenen üniversitelerin %57’si salgın sonrasına yönelik yüz yüze dersleri uzaktan öğretim destekli yürütmeye yönelik planlama yapmıştır. Üniversitelerin bu kapsamda planlamalarının %38’ini harmanlanmış öğretim faaliyetleri oluşturmaktadır. Ayrıca planlamada % 19 oranında Online sınav, %16 YÖK kararıyla örgün eğitimdeki derslerin %30’u geçmeyecek şekilde uzaktan verilmesi faaliyetleri yer almaktadır. Sayıları azda olsa üniversitelerin online yoklama, öğrenci-öğretmen iletişimi ve rozet/oyunlaştırma gibi online etkinlikleri derslere entegre etmeyi planladığı da görülmektedir. Bu çerçevede kriz dönemlerinin tekrar yaşanabilme kaygısı ve buna hazırlık refleksleri sonucundaki arayışlar genel olarak üniversiteleri esnek öğretim programlarına yönlendirmiştir.

Salgın döneminde öğrencilerin yaşamış oldukları olumsuz düşüncelerin üstesinden gelmeleri ve sekteye uğrayan sosyal yaşantıların sürdürülmesine yönelik var olan olumsuz tablonun giderilmesi amacıyla üniversiteler gelecek için planlamalar yapmıştır. Bu planlar içerisinde online danışmanlık, konferans, savunma, toplantı vb. uygulamalar yer almaktadır. Bu duruma yönelik raporlarda geçen bazı ifadeler aşağıda verilmiştir:

“Öğrencilerin oryantasyonu, sürece dahil edilmeleri, dijital araçlar ve sosyal medya aracılığıyla sürekli etkileşim ve iletişim içerisinde kalmalarının sağlanmasının yanı sıra, benzer durumlarla başa çıkabilmek için bilişsel bilgi ve becerilerin artırılması ile öğrencilere psikolojik destek sağlanması için düzenli online seanslar yapılması planlanmaktadır.”[Ü153]

Bu planlamalardan biri olan ders dışı online etkinliklere yönelik bulgular Şekil 7’de verilmiştir.

Şekil 7. Üniversitelerin salgın sonrası ders dışı online etkinlik planlamaları

İncelenen üniversitelerin %57’si salgın sonrasına yönelik uzaktan öğretimde ders dışı online etkinlikler yürütmeye yönelik planlama yapmıştır. İlgili şekil incelendiğinde üniversiteler Salgın dönemindeki ders dışı online etkinlikleri devam ettirme niyetinde oldukları görülmektedir. Üniversiteler bu kapsamda online danışmanlık %32, online konferans %26, online tez savunması %16, online psikolojik destek ve toplantı %11 ve online sergi %5 oranında faaliyetlerini yapacaklarını belirtmişlerdir. Bu durum üniversitelerin ders faaliyetleri dışında farklı ders dışı etkinlikleri yürütme amacıyla

da senkron uygulamalar kullanabileceğini göstermektedir. Üniversiteler özellikle öğrenci ve öğretim elemanlarının bedensel ve ruhsal sağlıklarının devam ettirilmesi adına dijital kanallardan farklı sosyal ve kültürel etkinlikler ile danışmanlık hizmetlerinin sunulması planlanmıştır. Ayrıca ders dışı etkinlik planlamalarında süreç ile ilgili belirsizliklerin giderilmesi ve doğru bilgilendirme çalışmaları temel alındığı görülmüştür. Özellikle salgın dönemi gibi öğrencilerin evde kaldıkları süreler göz önünde bulundurularak öğrencilerin bu süreçte kişisel gelişimlerine ağırlık vermelerini sağlayacak planlamalara yer verilmiştir.

Salgının olumsuz etkilerinin yanında öğretim faaliyetleri açısından mevcut uzaktan öğretim sisteminin değerlendirilmesine olanak vermesi bu sürecin olumlu yanı olarak ifade edilebilir. Bu süreçte üniversitelerin özellikle uzaktan öğretime yönelik yapılanma ve organizasyonlarındaki eksiklerin fark edilerek giderilmesi önem arz etmektedir. Bu duruma yönelik raporlarda geçen bazı ifadeler aşağıdaki gibidir:

“Gelecekte karşılaşabileceğimiz, beklenmedik durumlara karşı acil önlem planları geliştirmeyi, UZEM teknolojik altyapımızı iyileştirmeyi, personel sayımızı arttırmayı planlamaktayız.”[Ü169]

“Öğretim elemanlarını uzaktan öğretim süreçlerine hazırlamış ve gerçekleştireceği dönüşüm ile açık ders malzemelerini teşvik edecek platformları hazırlamayı ve öğrenci başarı puanlamalarına ÖYS kullanımı ile online etkinliklerin %15 oranında etki etmesini sağlayacaktır.”[Ü27]

Bu kapsamda salgın sonrasında üniversitelerin yapılanma ve organizasyon planlamalarına yönelik bulguları Tablo 10'da verilmiştir.

Tablo 10. Salgın sonrası üniversitelerde yapılanma ve organizasyon planlamaları

Yapılanma ve Organizasyon	Frekans (f)	Yüzdeler (%)
Öğretim elemanı eğitimi	16	33%
Personel alımı	8	17%
Teşvik	8	17%
Teknik destek	5	10%
Birim kurma	4	8%
Toplum hizmeti çalışmaları	3	6%
Personel görevlendirme	2	4%
Kurul oluşturma	1	2%
Senkron ağırlıklı uzaktan öğretim	1	2%
Toplam	48	%100

İncelenen üniversitelerin %57'si salgın sonrasına yönelik uzaktan öğretimde yapılanma ve organizasyona yönelik planlama yapmıştır. Yukarıdaki tablo incelendiğinde üniversitelerin %33'ü öğretim elemanlarına uzaktan öğretim konusunda eğitimler vereceklerini, personel alımı ve personel teşviki %17 yapılanmasıyla öğretim elemanlarını uzaktan öğretim faaliyetlerini destekleyeceklerini belirtmişlerdir. Ayrıca üniversitelerin %10'u teknik destek ve %8' i uzaktan öğretim birimi kurma konusunda planlamalar yapmaktadır. Sayıları az da olsa üniversitelerin personel görevlendirme, kurul oluşturma ve uzaktan öğretimde derslerin senkron ağırlıklı yürütülmesi şeklinde planlamalar yapmışlardır. Genel olarak salgın döneminde ortaya çıkan aksaklıklar doğrultusunda üniversiteler bu alana yönelik planlamalarını öğretim elemanlarının eğitilmesi ve personel görevlendirmeleri ile yeni birimlerin oluşturulması üzerine yapmışlardır. Burada kriz dönemlerinde uzaktan öğretim faaliyetlerinin aksamaması amacıyla alınan önlemler karşımıza çıkmaktadır.

Son olarak üniversiteler gelecekte oluşabilecek kriz dönemlerine yönelik planlamalarında uzaktan öğretime yönelik yeni ders ve program açma planlamaları yaptıkları sıklıkla görülmüştür. Bu duruma yönelik raporlarda geçen bazı ifadeler aşağıdaki gibidir:

“Uzaktan eğitimde uygulama birliğinin sağlanması için bir iletişim ağının tahsisi yapılabilir. Edinilen tecrübeler ile UZEM kapsamının genişletilerek çeşitli branşlarda aktif kullanılması öngörülmektedir.”[Ü199]

“UZEM olarak örgün programların uzaktan öğretim yoluyla açılması için salgın öncesi 14 farklı birimle toplantılar yapılmıştır. Salgın sonrası süreçte bu toplantılardan elde edilen pozitif düşüncesi olarak birimler ile uzaktan öğretim programları açmak üzere dosya hazırlıklarına başlanacaktır.”[Ü142]

İncelenen üniversitelerin %57'si salgın sonrasına yönelik uzaktan öğretimde yapılanma ve organizasyona yönelik planlama yapmıştır. Bu üniversitelerin %66'sı salgın sonrasında uzaktan öğretim konusunda ders açacaklarını, %34 oranında ise uzaktan öğretim programı açmayı planladıklarını belirtmişlerdir. Özellikle çok fazla uzaktan öğretim deneyimi olmayan üniversiteler uzaktan öğretim kapsamında yeni derslerin açılmasını planlamışlardır. Bu açılması planlanan yeni dersler içerisinde seçmeli dersler, ortak dersler ve yurtdışından akademisyenlerin uzaktan vermeyi planladığı dersler yer almaktadır. Uzaktan öğretim deneyimi olan ve belirli bir altyapıya sahip üniversiteler ise yurt içi ve yurt dışı sertifika programları ile farklı uzaktan öğretim programları açmayı planlamaktadırlar. Son yıllarda uzaktan öğretim konusunda popüler olan “İnternet üzerinden Herkese Açık Kursların” bir yansıması olarak yeni program açma çabaları planlanmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmada, salgın süresince yükseköğretim kurumlarında gerçekleştirilen öğretim faaliyetlerine yönelik mevcut durumun belirlenmesi ve bu noktadan hareketle geleceğe yönelik bir perspektif oluşturulması planlanmıştır. Bu kapsamda kullanılan senkron ve asenkron araçlar, canlı ders sayıları, toplam ders sayıları, derslerin işleniş şekilleri (senkron-asekron), öğrenci ve öğretim elemanlarına yönelik sağlanan destek hizmetleri, bu hizmetlerin içeriği ile üniversitelerin salgın sonrası uzaktan öğretim faaliyetlerine yönelik planlamaları dört araştırma sorusuyla incelenmiştir.

Salgın döneminde üniversitelerin ÖYS'lere yönelik yaptığı çalışmalarda ÖYS'lerin sahip olmaları gereken özellikler; dinamik; yani aktif, esnek, uyumlu ve uyarlanabilir, kolay kullanılabilen, erişilebilir ve kullanıcı dostu olmaları gerektiği ifade edilmiştir (Kasim ve Khalid, 2016; Su ve Lee, 2003). Ayrıca en önemli özellik ve beklentiler arasında sunucu gereksinimleri, güvenilir (Yıldırım *vd.*, 2004) ve ucuz maliyete sahip olması (Paulsen, 2003) olarak ifade edilebilir. Üniversiteler tarafından tercih edilen araçların literatürde geçen ve yukarıda sıraladığımız kriterleri karşılamaları ile doğru orantılı şekilde listede yer bulduklarını söyleyebiliriz. Bununla birlikte bu çalışma sonucu elde ettiğimiz bulgular Demiray ve Ekren (2017) ile Kasim ve Khalid (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışmaların sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Yine salgın süresince üniversiteler asenkron araç olarak genellikle salgın öncesinde kendi bünyelerinde kullandıkları ÖYS'leri tercih ettikleri görülmektedir. Bu eğilim salgın sürecinde en çok tercih edilen ilk dört asenkron aracın Moodle, ALMS, Sakai. Blackboard şeklinde sıralanmasına sebep olmuştur. Salgın sürecinde en çok tercih edilen ilk dört senkron araç ise Zoom, Microsoft Teams, Perculus, Google Meet şeklinde sıralanmıştır. Teknoloji Kabul Modeline göre bir teknolojinin bireyler tarafından kabul edilmesinin altında yatan iki sebebi "kullanım kolaylığı" ve "algılanan fayda" olarak tanımlamıştır (Davis, 1989; Mazman, 2009). Bu durumun varlığı göz önüne alındığında yukarıda sıralanan araçların kullanım kolaylığı ve algılanan fayda özelliklerinin yanında; erişilebilirlik, aşinalık, destek olanakları vb. nedenlerden dolayı ön plana çıktığı ifade edilebilir.

Salgın sürecinde üniversiteler tarafından öğrenci ve öğretim elemanlarına yönelik verilen destek hizmetleri genel olarak teknik destek ve rehberlik hizmetleri olarak gruplanabilir. Teknik destek hizmetleri kapsamında öğrenci ve öğretim elemanlarına benzer şekilde ağırlıklı olarak farklı kanallardan süreç ile ilgili bilgilendirme, senkron ve asenkron şekilde kullanılan platformların tanıtımı ve farklı kanallar üzerinden ulaşılabilen destek hattı oluşturma faaliyetlerini gerçekleştirmiştir. Rehberlik destek hizmetleri kapsamında online psikolojik danışma, online bilimsel toplantılar, online sportif ve kültürel etkinlikler ile öğrenci-danışman iletişim kanallarının oluşturulması faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Üniversitelerin destek tercihlerinin, üniversitelerin önceki uzaktan öğretim deneyimleriyle teknik altyapılarıyla, öğretim üyelerinin ÖYS kullanım alışkanlıklarıyla ve üniversitelerin büyüklükleriyle ilişkili olduğu görülmüştür. Destek hizmetleri katılımcıların sürecin her boyutunda işlerini kolaylaştıran hizmet-

lerin tamamı olarak adlandırılabilir. Bir çok çalışmada bu hizmetlerin öğrenci ihtiyaçları arasında olduğu (Inkelaar ve Simpson, 2015) ve öğrencilerin bu hizmetlere ihtiyaç duyduğu (Moore ve Kearsley, 2005) ifade edilmiştir. Bir uzaktan öğretim programında öğrenci hizmetlerinin birçok misyonundan söz edilebilir. Bu misyon içerisinde; akademik başarının artırılması, fiziksel uzaklığın sonucu olarak ortaya çıkan izole olma duygusunun azaltılması, sosyal bulunuşluk ve aidiyet duygularının etkili iletişimle artırılması maddeleri bulunmaktadır (Bozkurt, 2013). Bu kaygılar üniversitelerin yukardaki önlemleri almalarına neden olmuş olabilir. Salgın süreci ile birlikte teknolojik eğilimler daha iyi hizmet sunma kaygısı (Somayajulu ve Ramakrishna, 2010) online faaliyetlerin artmasına neden olmuş olabilir. Sürecin kritik oluşu ve belirsizlik duygusunun engellenerek stresin önüne geçme isteği bilgilendirme faaliyetlerinin ağırlık kazanmasına neden olmuş olabilir. Ayrıca bu çalışmada elde edilen sonuçlar Keast (1997) ve Paier (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmaların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir. Bunun aksine Osadcha ve Osadchiy (2020) tarafından yapılan çalışmanın sonucunda elde edilen salgın dönemi öğrenci ve öğretici bilgilendirilmesinin yetersiz olduğu bulgusuyla çalışmaktadır.

Salgın süreci sonrasında ilişkin üniversitelerin uzaktan öğretim faaliyetlerine yönelik planlamaları arasında teknik altyapı iyileştirmeleri, içerik geliştirilmesi, hem ders hem de program kapsamında uzaktan öğretim faaliyetlerinin ağırlığının artırılması ve asenkron gerçekleştirilen ders dışı etkinliklerin artırılması yer almaktadır. Son yıllarda, yangınlar, kasırgalar ve kutup girdabı gibi doğal afetler nedeniyle muhtemelen gelecekteki halk sağlığı ve güvenliği endişeleri sürekli hayatımızda olacak olması (Samson, 2020), üniversiteler tarafından gerçekleştirilen planlamaların altında yatan başlıca sebep olabilir. Son 20 yıldaki hem eğitim paradigmasındaki değişim ve dönüşümler hem de iletişim teknolojilerinde kaydedilen gelişmeler eğitimde “açıklık” eğilimini artırırken, hali hazırda geleneksel üniversitelerin bu yönde çalışmalar yaptıkları New Horizons ve Babson Survey Research Groups çalışmalarında raporlanmıştır (Özkul ve Aydın, 2016). Bu noktadan hareketle salgının son yıllarda devam eden “açıklık” ve “dijitalleşme” eğilimlerini hızlandırdığı ifade edilebilir. Ayrıca çalışmada elde edilen bu sonuçlar Bozkurt, Keskin ve Waard (2016), Panetta (2019), Saykili (2018), Feenberg (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışmaların sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Çalışma sonucunda elde edilen bulgular ışığında üniversitelerin gerçekleştirdikleri faaliyetlerin, öğrencilerin ve öğretim elemanlarının ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik hizmet ettiği söylenebilir. Bu noktadan hareketle üniversitelerin teknolojik odaklı çözümler üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Sonuç olarak halk sağlığı ve güvenliği endişelerinin gelecekte varlığı sebebiyle üniversitelerin kriz dönemlerine yönelik senkron ve asenkron araçlarını bulundurması, alt yapı faaliyetlerini geliştirilmesi, öğrenci ve öğretim elemanlarını bu sürece hazırlamak için eğitsel faaliyetlerde bulunması, uzaktan öğretim kapsamında online sınav faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, sosyal ve kültürel faaliyetlerin bazılarının senkron araçlar yardımıyla gerçekleştiril-

mesi, dijital dönüşüm faaliyetlerinin hızlandırılması, dönüştürülmüş öğrenme ve harmanlanmış öğrenme yaklaşımıyla derslerin yürütülmesi gerekliliği öne çıkmaktadır. Bu gereklilik esnek öğretim programlarının ön plana çıktığı öğretim tasarımlarının ve yeni öğrenme yaklaşımlarının habercisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öneriler

Çalışmanın bulguları ışığında aşağıdaki öneriler sıralanabilir;

- Benzer çalışmalar farklı öğretim düzeylerinde (K12) gerçekleştirilebilir. Bu sayede bütün eğitim düzeylerinin tamamına yönelik fikir sahibi olunabilir.
- Farklı ülkelerde benzer çalışmalar yapıp ülkeler arası karşılaştırmaları yapılabilir. Böylece ülkeler, diğer ülkelerin sahip oldukları farklı tecrübelerden yararlanabilir.
- Covid-19 salgını sonrası benzer çalışma yapıp gerçekleştirilen planlamaların kıyaslanması yapılabilir. Bu kıyaslama üniversitelerin başta uzaktan öğretim alanı olmak üzere bir çok alanda gelişimine yönelik somut veriler sağlayabilir.
- Covid-19 dönemi acil uzaktan öğretim faaliyetleriyle salgın sonrası üniversitelerin gerçekleştirdikleri uzaktan öğretim faaliyetlerinin kıyaslanması yapılabilir. Bu kıyaslama bir önceki öneride olduğu gibi üniversitelerin mevcut durumlarının belirlenmesinde somut veriler sağlayabilir.
- Bulgulardan yola çıkılarak salgın sonrası kriz dönemlerinde uygulanacak "Acil Uzaktan Öğretim Çerçevesi" oluşturulabilir. Özellikle salgın sonrası ihtiyaç duyulan esnek öğretim programlarının oluşturulması açısından bu durum önemli görülmektedir.

Kaynakça

- AYDIN, Ç. G. (2020). "COVID-19 Salgını Süresinde Öğretmenler". TEDMEM. <https://tedmem.org/covid-19/covid-19-salgini-surecinde-ogretmenler>. Erişim Tarihi: 28.04.2020.
- BAUER, M. W. (2003). *Classical content analysis: A review*. In M. W. Bauer & G. Gaskell (Eds.), *Qualitative researching with text, image and sound* (pp. 131-151). London: Sage.
- BOZKURT, A. (2013). Mega üniversitelerde öğrenci destek hizmetleri. Akademik Bilişim Konferansı'nda sunulan bildiri. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- BOZKURT, A., Keskin, N. O., & de Waard, I. (2016). Research trends in massive open online course (MOOC) theses and dissertations: Surfing the tsunami wave. *Open Praxis*, 8(3), 203-221.
- BOZKURT, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci ve pandemi sonrası dünyada eğitime yönelik değerlendirmeler: Yeni normal ve yeni eğitim paradigması. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 112-142.

- DAVIS, F. D. (1989). Perceived usefulness, perceived ease of use, and user acceptance of information technology, *MIS Quarterly*,13(3), pp. 319-340.
- DEMİRAY, U., & Ekren, G. (2018). Administrative-related evaluation for distance education institutions in Turkey. In *Administrative Leadership in Open and Distance Learning Programs* (pp. 263-288). IGI Global.
- FEENBERG, A. (2017). The online education controversy and the future of the university. *Foundations of Science*, 22(2), 363-371.
- FRAENKEL, J. R., & Wallen, N. (2000). *How to design and evaluate research in education* (4th ed.). NY: McGraw-Hill.
- PANETTA, K. (2019). *Gartner Top 10 Strategic Technology Trends for 2019*. Gartner. <https://www.gartner.com/smarterwithgartner/gartner-top-10-strategic-technology-trends-for-2019/>. Erişim Tarihi: 20/05/2020.
- HODGES, C., Moore, S., Lockee, B., Trust, T., & Bond, A. (2020). The difference between emergency remote teaching and online learning. *EDUCAUSE Review*, 3.
- INKELAAR, T. & Simpson, O. (2015) Challenging the ‘distance education deficit’ through ‘motivational emails’. *Open Learning*, 30(2), 152-163.
- KARADAĞ, E. (2009). Eğitim bilimleri alanında yapılmış doktora tezlerinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3), 75-87.
- KARİP, E. (2020). “COVID-19: Okulların Kapatılması ve Sonrası”. TEDMEM. <https://tedmem.org/vurus/covid-19-okullarin-kapatilmasi-ve-sonrasi>. Erişim Tarihi: 29.04.2020.
- KASIM, N. N. M., & Khalid, F. (2016). Choosing the Right Learning Management System (LMS) for the Higher Education Institution Context: A Systematic Review. *International Journal of Emerging Technologies in Learning*, 11(6).
- KEAST, D. A. (1997). Toward an effective model for implementing distance education programs. *American Journal of Distance Education*, 11(2), 39-55.
- MAZMAN, S. G. (2009). *Sosyal ağların benimsenme süreci ve eğitsel bağlamda kullanımı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara.
- MEANS, B., Bakia, M., & Murphy, R. (2014). *Learning online: What research tells us about whether, when and how*. Routledge.
- MHLANGA, D., & Moloi, T. (2020). COVID-19 and the Digital Transformation of Education: What We Are Learning in South Africa.
- MOORE, M.G. & Kearsley, G. (2005). *Distance education. a systems view*. Belmont, CA: Wadsworth.
- PAIER, M. (2007). Student support services in distance learning systems. Vienna University of Technology.
- PATTON, M. Q. (2014). *Nitel araştırma ve değerlendirme yöntemleri. [Qualitative research and evaluation methods]*. (Trans. Eds. M. Butun & SB Demir). Ankara: Pegem Akademi.

- PAULSEN, M. F. (2003). Experiences with Learning Management Systems in 113 European Institutions. *Educational Technology & Society*, 6 (4), 134-148. http://ifets.ieee.org/periodical/6_4/13.pdf. Erişim Tarihi: 10.05.2020.
- ROBERTS, P., & Priest, H. (2006). Reliability and validity in research. *Nursing Standard*, 20, 41-45.
- RUSH, S. C., Partridge, A., & Wheeler, J. (2016). Implementing Emergency Online Schools on the Fly as a Means of Responding to School Closures after Disaster Strikes. *Journal of Educational Technology Systems*, 45(2), 188–201. <https://doi.org/10.1177/0047239516649740>.
- SAMSON. P. (2020). *The Coronavirus and Class Broadcasts*. *Educause Review Magazine*. <https://er.educause.edu/blogs/2020/3/the-coronavirus-and-class-broadcasts>. Erişim Tarihi: 25.04.2020.
- SAYKILI, A. (2018). Distance Education: Definitions, Generations, Key Concepts and Future Directions. *International Journal of Contemporary Educational Research*, 5(1), 2-17.
- SMITH, N. (2020). "Ten Tips from an Online Educator". The Tyee Magazine. <https://theyee.ca/Analysis/2020/04/01/Online-Educator-Ten-Tips/>. Erişim Tarihi: 03.05.2020.
- SOMAYAJULU, B.K, & Ramakrishna, T. (2010). Distance learners and support services: current trends and prospects, Access to Learning for Development: The Fifth PanCommonwealth Forum on Open Learning. London: Commonwealth of Learning.
- SU, S. Y. W. & Lee, G. (2003). *A Web-Service-Based, Dynamic and Collaborative Learning Management System*. In Rossett, A. (Ed). E-Learn 2003 World Conference on E-Learning in Corporate, Government, Healthcare, & Higher Education. Phoenix, Arizona: Association for the Advancement of Computing in Education (AACE).
- OSADCHA, K., Osadchyi, V., & Kruglyk, V. (2020). The role of information and communication technologies in epidemics: an attempt at analysis. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*, 8(1), 62-82.
- VEGAS, E. (2020). "School closures, government responses, and learning inequality around the world during COVID-19". The Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/research/school-closures-government-responses-and-learning-inequality-around-the-world-during-covid-19> Erişim Tarihi: 01.05.2020
- YILDIRIM, İ. S., Göktaş, Y., Temur, N., & Kocaman, A. (2004). İyi bir öğrenme yönetimi sistemi (ÖYS) için kriter önerisi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 455-462.